

SÁROSPATAKI FÜZETEK

MESE ÉS TEOLÓGIA

BÁLINT PÉTER

„A ki győz, örökségül nyer mindent”
(Az „Angyalbárányok” és „Möndölécskék”
mesenarratívák hermeneutikai olvasata)

BÉKÉSI SÁNDOR

Az ősdráma mint a teológiai etika gerince

ENGHY SÁNDOR

Az ószövetségi mese néhány aspektusa

HOMOKI GYULA

Tolkien és a tündérmese teológiája

IMRE LÁSZLÓ

Egy korán jött vállalkozás „elkésztsége” –
Arany László és a népmese

SOMFALVI EDIT

Mese és teológia – Mi történik a gyermekkel,
amikor mesét, bibliai történetet hallgat?

*Sárospataki
Füzetek
Alapítva: 1857*

KIADJA: A Sárospataki Református Teológiai Akadémia

FELELŐS KIADÓ/PUBLISHER:

Enghy Sándor, PhD – *rektor*

A szerkesztőség tagjai:

Nagy Károly Zsolt, PhD – *felelős szerkesztő*

Homoki Gyula

Kustár György, PhD

Lapis József, PhD – *a lapszám szakmai szerkesztője*

Rácsok Gabriella, PhD

Szatmári Emília, PhD

Szentimrei Márk

KORREKTÚRA: Lapis József

valamint Homoki Gyula

NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS ÉS

BORÍTÓTERV: Asztalos József

KÉSZÜLT: A Kapitális Nyomdában

Ügyvezető igazgató:

Kapusi József

ISSN 1416-9878

Szerkesztőség címe:

Sárospataki Református Teológiai Akadémia

3950 Sárospatak, Rákóczi út 1.

Kiadás és terjesztés: +36 47 312 947

Felelős szerkesztő: +36 70 242 2674

Honlap: www.sarospatakifuzetek.hu

e-mail: sarospatakifuzetek@gmail.com

PÉLDÁNYONKÉNTI ÁRA: 800 Ft (egyedi ár)

ÉVES ELŐFIZETÉSI DÍJ: 2000 Ft + postázási költség

CÍMLAPKÉP / COVER IMAGE:

Békési Sándor rajzillusztrációi

Oscar Wilde A boldog herceg című meséjéhez

TARTALOM

Lapis József: Szerkesztői előszó	5
Oktass, hogy éljek!	7
Hős Csaba: A boldogság életszemlélete	9
Mese és teológia	13
Békési Sándor: Az ősdráma mint a teológiai etika gerince	15
Enghy Sándor: Az őszövétségi mese néhány aspektusa	27
Bálint Péter: „A ki győz, örökségül nyer mindent” (Az „Angyalbárányok” és „Möndölécskék” mesenarratívák hermeneutikai olvasata)	35
Bódis Zoltán: Mese és látomás	83
Somfalvi Edit: Mese és teológia – Mi történik a gyermekkel, amikor mesét, bibliai történetet hallgat?	101
Hős Orsolya: Kamishibai a katechézisben	115
Kustárné Almási Zsuzsanna: „Amikor Krisztus urunk a földön járt...” Mesék és csodák: a bibliai történetek továbbélése az apokrifekben és a folklorisztikus szövegekben	127
Homoki Gyula: Tolkien és a tündérmese teológiája	137
Imre László: Egy korán jött vállalkozás „elkésztsége” – Arany László és a népmese	153
Molnár Illés: Táguló tér, lángoló jelenlét – Evangéliumi esztétika Lázár Ervin Berzsián és Dideki című történetében	157
Prédikációs tárház	163
Füsti-Molnár Szilveszter: Intimitás (Mk 14, 3-9)	165
Szemle	169
Fazakas Gergely Tamás: Inspiráló teológiai reflexiók a hit, az egyház és az élet 16. századi reformációjáról (Fazakas Sándor: <i>A reformatio vitae jegyében: Tanulmányok a reformatori teológiatörténet, egyháztan és politikai etika tárgykörében</i>)	171
Király Anna: 1831-es koleraimádságok a koronavírus-járvány idején (Szoboszlai Pap István: <i>Könyörgések és prédikációk a kolerajárvány idején [Debrecen, 1831]</i>)	177
Stíluslap	187
Szerzőink	192

CONTENTS

József Lapis: Editorial	5
Teach Me That I May Live!	
Csaba Hős: The Happiness Approach to Life	9
Tale and Theology	
Sándor Békési: Ancient Drama as the Backbone of Theological Ethics	15
Sándor Enghy: Some Aspects of the Old Testament Tale	27
Péter Bálint: “Those who conquer will inherit these things” (A Hermeneutical Reading of the “Angelic Lambs” and “The Little Lambs” Tale Narratives)	35
Zoltán Bódis: Tale and Vision	83
Edit Somfalvi: Tale and Theology – What Happens to the Child when Listening to a Tale, a Bible Story?	101
Orsolya Hős: Kamishibai in Catechesis	115
Zsuzsanna Almási Kustárné: “When Christ our Lord Walked the Earth...” – Tales and Miracles: The Survival of Bible Stories in Apocrypha and Folklore Texts	127
Gyula Homoki: Tolkien and the Theology of Tales	137
László Imre: The “Belatedness” of an Early Enterprise – László Arany and the Folktale	153
Illés Molnár: Expanding Space, Flaming Presence – Gospel Aesthetics in Ervin Lázár’s Berzsian and Dideki	157
Treasury of Sermons	
Szilveszter Füsti-Molnár: Intimacy (Mark 14:3-9)	165
Review	
Gergely Tamás Fazakas: Inspiring Theological Reflections on the 16th Century Reformation of Faith, Church and Life (Sándor Fazakas: <i>In the Spirit of Reformatio Vitae: Studies in the Reformational History of Theology, Ecclesiology and Political Ethics</i>)	171
Anna Király: Cholera Prayers from 1831 during the Coronavirus Pandemic (István Szoboszlai Pap: <i>Prayers and Sermons during the Cholera Pandemic [Debrecen, 1831]</i>)	177
Stylesheet	187
Authors	192

Hős Orsolya

KAMISHIBAI A KATECHÉZISBEN

Az amerikai gyerekkönyvíró Allen Say klaszikus képeskönyve, a *Kamishibai Man* egy idős japán embernek a történetét meséli el, aki a televízió térhódításának idején megtagasztalta, hogyan távolította el a gyerekeket a beszélő csodadoboz a tradicionális japán közösségi történetmondástól. Évekkel később az öregember a mese szerint visszatér a városba, hogy elmondjon egy utolsó történetet, a saját történetét. A gyerekek, akiket korábban szórakoztatott, felnőttként visszatértek, és minden eddiginél lelkesebben hallgatták elragadó meséit. A történet a videómegosztó csatornán elérhető.¹

Tanulmányomban a történetben szereplő kamishibai, a japán papírszínház katechetikai szerepének és lehetőségeinek vizsgálatára fókuszálok. Szeretném felhívni a figyelmet egy eszközre, és arra, hogy mi az, ami a többi szemléltetési módszer, történetmondási módus közül kiemeli, amiben mássága, unikalitása rejlik. A történeti és elméleti áttekintés után Blanár Gabriella és munkatársai példaeértékű és a katechetika területén úttörő, innovatív gyakorlatát mutatom be. Teszem ezt azzal a céllal, hogy a módszerben rejlő perspektívákat a hitoktatásra nézve összegezzem.

Mi a kamishibai?

A kamishibai japán szó papírból készült színházat jelent. Egy-egy történetet illusztrációk segítségével jelenít meg. Az illusztrációk egy fakeretben vannak egymás mögé helyezve. A fakeret formája a bábszínházak világát idézi. Kinyitható ajtaja teszi láthatóvá a képeket. A történetmesélő a keretet egy stabil alapra helyezi. A keret mögött vagy mellett állva

¹ Lásd SAY, Allan: *Kamishibai Man*, Boston, Clarion Books, 2005. Ajánlott korosztály: 4-7 év. A könyv felolvasásának videó változata megtekinthető URL: <https://www.youtube.com/watch?v=o5hHSGDHjM> Utolsó letöltés: 2021. 10. 29.

meséli a történetet. A közönség vele szemben helyezkedik el. A képek a történet sorrendiségét követve egy-egy epizódot, eseményt ábrázolnak. A történet előrehaladtával a következő képet a keret nyitott oldalán keresztül az épp látható kép jobbról balra történő horizontális mozgásával teszi a mesélő láthatóvá. A kihúzott lapot a többi kép mögé, a keretbe visszahelyezi, vagy a keret mögé, mellé teszi.²

Történeti gyökerei

A japán papírszínházat először a 8–10. században buddhista szerzetesek használták. Papírtekercsekre rajzolt illusztrációk segítségével igyekeztek tantételeiket érthetőbbé tenni, templomaik történetét elmesélni, vallásuk lényegét megjeleníteni, erkölcsi tanúságokat hordozó történeteket mondani. Az évszázadok során népszerűsége időről időre változott, formája több irányba fejlődött. Egyrészt Japán Edo-periódus alatti izolációjának időszakában (1600–1868) hordozható lámpa segítségével az árnyszínház világát idéző kivetíthető képeket készítettek. A 17–18. században szerte a világon népszerű laterna magica, a diavetítő őse, feltehetően holland kereskedők közvetítésével jutott el a távol-keleti országba. Másrészt a 20. század elején szélesebb, hordozható fadobozokat is használtak utcai mutatványosok. A háttér statikus, kétdimenziós díszletként szolgált. A doboz aljába vágott sínek mentén mozgatta a bábszínész a sík papírbábokat hátoldalukra ragasztott pálcák segítségével a doboz háta mögött állva. Emellett a vizuális technika fejlődésével a némafilmek a Japán közönséget is meghódították. Helyi specialitássá vált, hogy a hang nélküli jeleneteket narrátorok hangosították ki, és mesélték, a látottak drámaiságát és szórakoztató jellegét ezzel is fokozva.³

Úgy tűnt, a papírszínház népszerűsége végképp eltűnik az új formák árnyékában. A gazdasági világválság és az elhúzódó kínai-japán-háború azonban új fordulatot hozott. A kamishibai ebben és az ezt követő időszakban élte aranykorát, a 30-as években vált az utcai szórakoztatás népszerű formájává. A munkanélküliek nagy számban igyekeztek ennek segítségével elfogadható keresethez jutni. Az utcai papírszínházak előadói kerékpárjukra szerelt kamishibai fateretekkel járták a városok utcáit. A taps hangját utánzó ritmusbotokat összeütve hívták előadásaikra célközönségüket, a gyerekeket. Az előadások előtt és alatt édességet árultak. Történeteiket a legizgalmasabb jeleneteknél félbeszakították így biztosítva, hogy a nézők érdeklődése a következő napig fennmaradjon. Napi 3-4 előadás 20 körüli nézőszámmal több ezer családfőnek biztosított a nehéz években rendszeres jövedelmet. Ugyanígy a kerékpárokat és képsorozatokat bérbeadó, illusztrációkat

² SAKAI, Kyoko: Kamishibai, Its Key Features and Appeal, in ČEPELNIK, Michael (ed.): *Umetnost kamishibai/ The Art of Kamishibai*, Ljubljana, SLOGI, 2018, 184–190. URL: https://issuu.com/slogi1/docs/umetnost_kamishibai_the_art_of_kami Utolsó letöltés: 2021. 10. 28.

³ MCGOWAN, Tara M.: The Many Faces of Kamishibai (Japanese Paper Theater), Past, Present and Future, <https://aboutjapan.japansociety.org/> URL: <https://aboutjapan.japansociety.org/the-many-faces-of-kamishibai> Utolsó letöltés: 2021. 10. 29.

kézzel készítő férfiakkal.⁴ A bevezetőben említett képeskönyv az előadás formáját is bemutatja.

Kamishibai és katechézis találkozása

Imai Yone (1897–1968) középiskolai tanulmányai befejezése után, 21 évesen keresztkelődött meg Tokióban. A nagy kantói földrengés (1923) után Kagawa Toyohiko (1888–1960) protestáns lelkész és békeaktivista közvetlen munkatársaként dolgozott a földrengés áldozatait segítő missziói közösségben, Osakában. Az ő biztatására utazott 1927-ben az Egyesült Államokba, hogy ott missziói tanulmányokat folytasson. Négy évvel később hazatért, és Tokióban vasárnapi iskolát nyitott. Ám tanítványai, meghallva a japán ritmusbot jellegzetes kopogását, mindig faképnél hagyták, ha papírszínház-előadás kezdődött a közelben. 1932-ben megbízott egy kamishibai illusztrátort, hogy készítsen képeket bibliai történetekhez. Az első a karácsonyi történet volt, melyet számos ó- és újszövetségi történet követett. 1933-ban Kamishibai Misszionáriusok néven társulatot alapított, majd a történetek megjelenítéséhez kiadványt. A következő évben publikálta az evangélium továbbadásáról szóló könyvét, melyben a japán papírszínház módszertani leírását adja, és áttekint, elemez több utcai művészeti formát.

Imai számos meghatározó formai változtatást vezetett be. Megkészserezte és egységesé tette a képek méretét (10, 5x15 inch, kb. 27x38 cm)⁵ a láthatóság és a kiadványok használhatósága érdekében. A történetekben szereplő képkártyák számát is megnövelte a szokásos 10–12-ről 20-ra.⁶

A 30-as évek végétől a Tokiói Egyetem oktatási célú kamishibai történeteket fejlesztett. Az ötlet támogatói a II. Világháborút megelőzően és a háború éve alatt propagandacélokra használták a papírszínházat. A háború éve alatt az evangéliumi történetek képkártyái többségében megsemmisültek. A princetoni egyetemi könyvtár őriz néhány megmaradt példányt Imai kiadvánjánál megjelent történetekből.⁷ Tudni vélük, hogy körülbelül 50 bibliai történet jelent meg néhány év alatt Japánban. Az 50-es években a televízió elterjedésének következtében, amelyet elektromos kamishibaiként emlegetett az akkori japán köznyelv, a papírszínházak teljesen eltűntek a városok utcáiról. A papírszínház képei és történetei többségében az enyészetté lettek.⁸

⁴ DYM, Jeffrey A: Kamishibai, What is It? Some Preliminary Findings, *kamishibai.com*, 2-3. URL: <http://www.kamishibai.com/resources/Docs/jeffskpaper.pdf> Utolsó letöltés: 2021. 10. 29.

⁵ A képkártyák mai mérete: 27,5cm x 37cm. URL: <https://csimota.hu/termek/papirszinhaz-fakeret> Utolsó letöltés 2021. 10. 29.

⁶ ORBAUGH, Sharalyn: *Propaganda Performed, Kamishibai in Japan's Fifteen-Year War*, Leiden – Boston, Brill, 2015, 48–50.; ISHIGURO, Hiroaki: Revisiting Japanese Multimodal Drama Performance as Child-Centred Performance Ethnography, Picture-Mediated Reflection on 'Kamishibai', in CHEMI, Tatiana – DU, Xiangyun (eds.): *Arts-Based Methods in Education Around the World*, Gistrup, River Publishers, 2017, 89–105, 92–93.

⁷ MCGOWAN, Tara M.: Gospel and War Propaganda Take to the Streets! The Rise of "Educational Kamishibai" (教育紙芝居), *blogs.princeton.edu*, 2019. 08. 30. URL: <https://blogs.princeton.edu/cotsen/2019/08/educational-kamishibai/> Utolsó letöltés: 2021. 10. 29.

⁸ DYM: i. m.

A kamishibai globalizációja

Az 1950–60-as években Japánban az oktatás területén óriási szerepet kapott a kamishibai. Történelmi, irodalmi, életrajzi, zenei és etikai témájú papírszínházak sokaságát publikálták és használták a közoktatásban. A 67-es oktatási reform után tudatosan háttérbe szorította az akkori kultúrpolitika, és úgy tekintett rá, mint a korábbi vészterhes idők emlékére, amelytől szabadulni akartak. Ma Japánban mindössze két nagy kiadó jelentet meg és forgalmaz papírszínház-történeteket mintegy 30 országban világszerte.⁹

A képekkel kísért történetmondás a világ számos pontján az adott nemzeti kultúra része a magyar vásári képmutogatóktól a marokkói vagy éppen indiai köztéri előadóművészekig. A médiatechnika gyors fejlődése a hétköznapiakból kiszorította ugyan, de az általuk hordozott értékek utáni vágy nem tűnt el teljesen. A 80–90-es évek során a Japánba látogató művészek és pedagógusok, szülők, a japán kultúra iránt érdeklődők újra felfedezték a papírszínházat.¹⁰ Valamennyi földrészre eljutott, és a szórakoztatáson túl az oktatás területén indult új, hódító útjára Perutól Ausztráliáig, Franciaországtól Kaliforniáig. Angol nyelvterületen, különösen az Egyesült Államokban reneszánszát éli könyvtárakban, óvodákban, általános és középiskolákban nem csupán a multikulturális oktatásnak köszönhetően, hanem mert meglátták a benne rejlő kreatív lehetőségeket a nyelvoktatás, irodalmi és művészeti nevelés terén is.¹¹

Kamishibai Magyarország

Magyarországon akadálymentesített mesekönyvként kezdték használni 2008-ban a papírszínházat halmozottan fogyatékos vagy akadályozott gyermekek között gyógypedagógusok.¹² A fogyatékkal élő gyermekek intézményi nevelésében, oktatásában olyan eszköznek bizonyult, amely a mindennapokban speciális segítséget nyújt értelmi, motoros szenzoros képességeik fejlesztésében, beszédfejlődésük támogatásában, fizikai akadályozottságuk áthidalásában.¹³ A Mozgásjavító Általános Iskola, Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézménye és Diákotthon Csillagház tagozatának megkeresése után 2009-től ad ki a Csimota Kiadó papírszínház meséket.¹⁴ A hat éve elérhető módszertani kézikönyv és a több tucat megjelent mese Magyarországon is lehetővé teszi széleskörű felhasználását családokban, könyvtárakban, nevelési és oktatási intézményekben.

⁹ MCGOWAN: Gospel and War Propaganda

¹⁰ MÁRQUES IBÁÑEZ, Ana: Kamishibai, An Intangible Cultural Heritage of Japanese Culture and Its Application in Infant Education, *Képzés és gyakorlat/Training and Practice*, 15. évfolyam, 2017/1-2, 25–44, 34–39.

¹¹ TAMAKI, Donna: Kamishibai for Everyone!, *kamishibai.com*, URL: <http://www.kamishibai.com/PDF/kamishibaieveryone.pdf> Utolsó letöltés: 2021. 10. 29.; ISHIGURO: i. m., 92–93.

¹² MAKKAJ Kinga: Papírszínház, azaz kamishibai, *konyvmutatvanyosok.wordpress.com*, 2011. 10. 20. URL: <https://konyvmutatvanyosok.wordpress.com/2011/10/20/papirszinhaz-azaz-a-kamishibai/> Utolsó letöltés: 2021. 10. 29.

¹³ CSÁNYI Mónika – SIMON Krisztina – TSÍK Sándor (szerk.): *Papírszínház*, Módszertani kézikönyv, Budapest, Csimota, 2016, 50–52.

¹⁴ Uo., 14.

Miben rejlik a kamishibai varázsa?

A kamishibai varázsának megértéséhez néhány hasonló vizuális módszerrel vagy eszközzel történő összehasonlítása segítségével juthatunk el.

Olyan, mint a képeskönyv, de mégsem. A képeskönyvek többségében kisgyermeknek készülnek. A kisgyermek számára készült klasszikus képeskönyvek jellegzetesen nagy színes illusztrációkat tartalmaznak, ezek szoros kapcsolatban vannak az oldalakon található szöveggel, és kölcsönösen kiegészítik egymást. A történetet egy olvasni tudó, általában felnőtt felolvasa 1-2 gyereknek, akik mellette vagy az ölében ülnek. Nem feltétlenül kapcsolódik kép a szöveg minden részéhez, illetve fordítva. A felolvasó vagy a gyermek lapoz, a mi kultúránkban jobbról balra. Addig időznek egy-egy oldalon, amíg szeretnének, illetve előre és visszalapozhatnak bármikor. Felolvasó és hallgató tekintete egyaránt a lapon nyugszik. Szemkontaktust csak az alaphelyzetből kilépve létesíthetnek. A klasszikus papírszínház-történetek illusztrációi egymás után egy fadobozban állnak. Az illusztráción nem olvasható szöveg. A lapok hátoldalán a könyvkiadó által nyomtatott kicsinyített kép és a történet szövege szerepel, de nem a hozzá tartozó lap hátoldalán. A leghátsó lapon szerepel az első illusztráció miniatűr képe és a kapcsolódó szöveg. Az első lapon a második kép és a kapcsolódó szöveg. A lap kihúzásával és az utolsó illusztráció mögé csúsztatásával láthatóvá válik a következő kép, és leghátul olvashatóvá a hozzá tartozó szöveg. A történetmondó vagy felolvasa ezt, vagy saját szavaival mesél. Ő és bővebb, 10–20 fős hallgatósága egymással szemben helyezkednek el. A mesélő a hangján túl a gesztusokat, a mimikát, testtartást, dramatikus megjelenítést is aktívan használja. Állandó interakció folyik néző és mesélő között.¹⁵ A képet mindenki egyaránt látja, de a képek kerete minden esetben ugyanakkora, nagyjából A/3 méretű. A történet és a történetmondó határozza meg, hogy melyik képe mennyi ideig látható, és a nézőknek nincs erre közvetlen befolyásuk. A fókusz kettős, kép és mesélő váltakozó figyelmet kap, noha a kép a meghatározó. A kamishibai képei akár szöveg nélkül is egy teljes történetfolyammá állnak össze. A térbeli viszonyok, a színek, a karakterek, az érzelmek felismerése, a cselekmény megértése egyéni interpretációt igényelnek. Verbalitás és vizualitás befogadása összetett folyamatokat indít el a nézőben, ahogy a képeskönyv olvasása közben is. A látszólagos passzivitás a befogadás játékos könnyedsége révén természetes belső kognitív, emocionális, morális és egzisztenciális és önismereti aktivitást generál.¹⁶

Olyan, mint a színház vagy bábszínház, de mégsem. A történetmondó előadja a történetet. A kamishibai faterete hasonlít a színházi játéktérhez. Jobbra, bal-

¹⁵ PÁSZTOR CSÖRGEI Andrea: A képtől az előadásig, A papírszínház alkalmazása a drámapedagógiai munkában, *Könyv és Nevelés*, 12. évfolyam, 2020/1, URL: <https://folyoiratok.oh.gov.hu/konyv-es-neveles/a-keptol-az-eloadasig> Utolsó letöltés: 2021. 10. 29.

¹⁶ NOZAKA, Etsuko: Kamishibai: How It Differs from Picture Books, 1-8. URL: https://www.ibby.org/fileadmin/user_upload/23-Etsuko_Nozaka-Kamishibai-How_It_Differs_from_Picture_Books.pdf Utolsó letöltés: 2021. 10. 29.; SEVER, Vid: The Interactive Kamishibai for Children, in ČEPELJNIK: i. m., 49–62.

ra és felfelé nyitható hármastábla megjelenésében is hasonlít egy színházi vagy bábszínházi színpadra. Az ajtók kinyitásával kezdődik az előadás. A kezdés ritusa fokozza a várakozás feszültségét, és segít belehelyezkedni az új befogadásának állapotába. Az előadás kezdetekor egy odaillő vers vagy ének az elcsendesedés, fókuszálás rutinjának kialakítását is segítheti. A színházi előadás, még a gyerekeknek szóló előadás sem minden esetben interaktív. A nézőkkel állandó kapcsolatot tart fenn a mesélő, kérdéseket intéz hozzájuk, időnként kiszól a történetből, szükség esetén improvizál, humoros vagy meghökkenítő megjegyzést tesz, és a feszültség fokozása érdekében hosszabb-rövidebb szünetet tart. A történetmondást kísérheti, kiegészítheti, megszakíthatja zenei betét, hangeffektus, éneklés vagy bármi más a színházi dramaturgiai eszköztárból.¹⁷ A kamishibai történet a színházi darabhoz hasonlóan nem tartalmaz leíró részeket, sokkal inkább dialógusokat vagy monológokat. Még ha a képkártyán ábrázolt jelenet dinamikus is, a színpadi mozgással ellentétben a történetek egyetlen momentumát ábrázolja, és nem mutatja be a mozgás vagy változás teljes folyamatát. A statikus, sík illusztrációk a színházi előadásnál intenzívebben veszik igénybe a közönség képzelőerejét.¹⁸

Olyan, mint a diavetítő, de mégsem. Korábban láthattuk, hogy a papírszínház fejlődésének egy korszakát a kivetítés lehetőségei is meghihlették. A színházi előadások egy része, de a diavetítés mindenképpen sötétben történik. A történet a kivetített képeken jelenik meg. A nézők egy irányba néznek a narrátorral, aki a klasszikus diafilmtekercs esetében felolvassa a kép alatti szöveget. A diakockákon a tekerccsel ellentétben nem olvasható szöveg. A sötét miatt írott anyag, történet egyébként sem használható, kizárólag fejből, spontán vagy előre megtanult elbeszélés. A kép nagysága, élessége variálható a vetítő és a vetítésre használt terület közötti távolság változtatásával. A sötét nézőtér nem teszi lehetővé a mesélő és nézők szemkontaktusát. A diavetítés sajátos dinamikája, a képek közötti látható átmenet kevesebb lehetőséget nyújt a dramatikus eszközök felsorakoztatására, még ha a nézőkben egyfajta moziérzetet is kelt. A kivetített kép kevésbé elevenedik meg, mint a kamishibai képes történetmesélésének jelenetei.¹⁹

Olyan, mint a Power Point, de mégsem. A számítógépes prezentációt készítő program lehetővé teszi, hogy a képeskönyvhöz és a diavetítéshez hasonlóan egész képernyőt betöltő illusztrációkat egymás után fűzve, szöveggel vagy narrációval kísérve felépítsünk egy történetet. A megjelenítés a látványt fokozva akár még animálható is, sőt videó készíthető a papírszínház képkártyáinak felhasználásával.²⁰ Törökországban a papírszínház képeiből összeállított Power Point-vetítése-

¹⁷ SIMON Krisztina: Kamishibai, avagy a papírszínház újra meghódítja a világot, *Studia Litteraria*, 58. évfolyam, 2019/1-2, 347–355, 352.

¹⁸ CVETKO, Jelena Sitar: Beyond Borders in Confined Space, Dramaturgical Perspective on the Art of Kamishibai Theatre, in: ČEPELNIK: i. m., 198–202.

¹⁹ Lásd Kamishibai a japán kép alapú történet mesélés, *omiyage.hu*, URL: <https://www.omiyage.hu/kamishibai-a-japan-kep-alapu-tortenet-meseles> Utolsó letöltés: 2021. 10. 29.

²⁰ DYM: i. m., 11.

ket építenek be színházi előadásokban, ezzel is fokozva az előadás nézőkre gyakorolt hatását. Simon Krisztina könyvtárostanárnak tanulmányában megjegyzi, hogy a kivetítéssel épp a lényege vész el a papírszínházi mesélésnek.²¹ A Power Point diavetítés közösségi jellege sem pótolhatja a papírszínház közösségi élményét. Az élő történetmesélés szuggesztivitása biztosítja, hogy a résztvevők érzései, érzelmei egy másfajta, kettős tudatállapotban bevonódjanak a történetbe.

Karantén és kamishibai

A generációkutatás elméletalkotói egy-egy nagy fordulóponthoz és azok hatásához kötődően szemlélik a generációváltásokat. Lehet, hogy a mai óvodásokat és iskolásokat a generációs elméletek alapján Covid-hittanosoknak nevezik majd. Ez a harmadik tanév, amelyet globálisan vagy lokálisan, hosszabb-rövidebb időintervallumban beárnyékol a világjárványhoz köthető karanténok időszaka, a digitális vagy online hittanoktatás kihívása. Éppen a pandémiának köszönhetően jutott el a legnépszerűbb videómegosztó segítségével sok gyerekhez és fiatalhoz *A Papék házából* (APH – Böszö, Miki, Gábi) címet viselő csatornára feltöltött néhány videó. Ezen belül is külön figyelmet érdemel *A papírszínház papnénivel* néhány epizódja. Készítői, Blanár Gabriella, Böszörményi Tamás és Kiss Miklós felvidéki, zempléni lelkipásztorok, akik tehetségükhöz és lehetőségükhöz mérten összedolgoznak a határon túli református gyülekezeti élet megújításáért és megelevenítéséért. Munkájukról több internetes fórum is beszámolt már.²²

Ahogy fent említettem, a kamishibai élő történetmondó módszer, de az APH segítségével nem csak a kiskisgyémesek lehetnek részesei. A japán Gospel Kamishibai mozgalom történeteinek²³ és a Bon Bosco Kiadó által forgalmazott bibliai történetek²⁴ képi világától és szövegalkotásától nagyon különbözőt alkotott, alkot Blanár Gabriella. Megkerestem mint a bibliai történetek papírszínház adaptációjának alkotóját. Véleményét, látását, tapasztalatait, alkotói folyamatának leírását szívesen és készségesen osztotta meg velem, amit a következőkben röviden összegzek.

Papírszínház papnénivel

A kamishibai bibliai történeteket Imai Yone kérésére kézzel rajzolták az illusztrátorok (1932), de rövid időn belül kiadásra került (1933), és sokak számára elérhetővé vált. A Don Bosco Kiadó saját illusztrációkkal készült papírszínházi

²¹ SIMON: Kamishibai, 350.

²² Lásd BARNA Bálint: Papék a kamera mögött, *parokia.hu*, 2020. 06. 10. URL: <https://www.parokia.hu/papek-a-kamera-mogott/> Utolsó letöltés: 2021. 10. 29.; PERPÉKNÉ PAPP Éva: Református unió, avagy a Papék házából, *reposit.hu*, 2020. 07. 17. URL: <https://reposit.hu/blog/perpeke-ne-papp-eva/2020-07-17/reformatus-unio-azaz-papek-hazabol> Utolsó letöltés: 2021. 10. 29.; ISKI Ibolya: Papírszínház a papnénivel, *reformata.sk*, 2020. 06. 02., URL: <http://reformata.sk/mutat/papirszinhaz-a-papnenivel/> Utolsó letöltés: 2021. 10. 29.

²³ Lásd McGOWAN: Gospel and War Propaganda

²⁴ Lásd URL: <https://www.theologische-buchhandlung.de/kamishibai-soziale-themen.htm> Utolsó letöltés: 2022. 01. 22.

történetek mellett²⁵ részben képeskönyvek anyagát adaptálja, amelyek esetenként diakockákon is elérhetőek.²⁶ A felvidéki lelkészknő saját kezűleg rajzolja illusztrációit. Rajzkészségéről és írói vénájáról már korábban meggyőződhetek nemcsak a gyülekezetében, hanem szélesebb körben is. A reformátorok, Luther és Kálvin életéről készített, saját megfogalmazása szerint „kép-olvasó monológjai” nyomtatásban is megjelentek.²⁷ Sematikus rajzai kifejezőek, lényegre törőek, informatívak, frissek, naprakészek és humorosak.

Elmondása szerint a szöveg megalkotására a lelkészknő úgy készül, mint egy prédikációra. A bibliai szöveg többszöri elolvasása közben, az egzgetikai szakaszban a kommentárok olvasása során is már az ábrázolás lehetőségein gondolkodik. Az üzenet megtalálása és megfogalmazása után írja meg a szöveget, ez lesz a szöveg és képsorozat egészének esszenciális magja. Az illusztrációk egyszerű, de esztétikus, művészi vonalrajzok. A leíró részeket lehetőség szerint mellőzi a szövegben, és vizuális megjelenítéssel pótolja. A jellemábrázolás, karakterépítés elsődleges bázisai is a rajzok. Illusztrációit nem színezi ki, színeket legfeljebb kiemeléshez használ (pl. hűsvéti történet), illetve a fókuszálás megkönnyítéséhez. A rajzok kortörténeti információt is közvetítenek. A tételrendezés, a formák, a kiegészítő elemek funkciója jól körülhatárolt és meghatározott, sallangoktól mentes. Kiforrott jellegzetes stílusúak mind a portrék, mind az egész alakos ábrázolás. A szereplők mozdulatai, arckifejezése éppen annyira túlzóak, amennyire az szükséges a cselekmény megjelenítéséhez, az érzelmek, indulatok kifejezéséhez. Szimbólumokkal, irányított aszszociációkkal segíti a megértést, de kép és szöveg is mellőzi a direkt interpretációt. A lapok váltása egy különleges lehetőséget rejt magában, amivel az élményszerűség, drámaiság fokozható. Blanár Gabriella úgy alkotja meg történeteit, hogy egy-egy képkártya félig kihúzásával új képet alkot, amely átmenetet képez az épp látott és a következő jelenet között. Ezáltal a figyelmet egy bizonyos dologra fókuszálja, a változást vagy lényegi elemet így kiemelve. Ez a fajta alkotó tevékenység feszes és pontos gondolatmenetet igényel a szöveg megformálásában, és bámulatos kreativitást feltételez az illusztráció megalkotásában. Jó példa erre a karácsonyi történet feldolgozása. A *Nem az a 3 király* című papírszínházi történet ráadásul a bibliai történet mellett egy profán történetet is tartalmaz. Az interneten fellelhető tizenegy történet sajnos eddig nem jelent meg nyomtatásban. Így unikális papírszínház-történetei csak a világhálón tekinthetők meg. Elérhetőségüket a tanulmány végén közlöm. Tudomásom szerint az eddig elkészült kamishibai történetek többi része a lokális gyülekezet katechézisének gazdagítja.

²⁵ Lásd URL: <https://www.theologische-buchhandlung.de/kees-de-kort-kamishibai.htm> Utolsó letöltés: 2022. 01. 22.

²⁶ Lásd URL: <https://www.theologische-buchhandlung.de/mini-bilderbuch-don-bosco.htm> Utolsó letöltés: 2022. 01. 22.

²⁷ BLANÁR Gabriella: Reformátorok élete, Rövid jelenetek ifi korosztályú csoportok számára, in BALÁZS Lilla et al (szerk.): *Légy hű mindhalálig. Játékos foglalkozások a felvidéki református hithűsök életéről*, Komárom, Szlovákiai Református Keresztény Egyház, 2017, 78–89.

A felvidéki református gyülekezet hittan csoportjait több évfolyamba járó gyermekek alkotják. A papírszínház lehetőséget biztosít, hogy a különböző korosztályok annyit fogadjanak be a bibliai történetből, amennyit életkori sajátosságuk és egyéni fejlettségük lehetővé tesz. A kamishibai módszer kisiskolások és óvodás korúak között is eredményesen alkalmazható hittanórán, gyermek-isten-tiszteleten, csendesnapon vagy nyári táborban. A történet feldolgozásánál lehetőség nyílik a differenciálásra. Történetmesélés után az azonnali visszajelzés nagyon gyakori. Hittanoktató és hittanos gyermek aszimmetrikus kapcsolatát egyszerű eszközökkel képes szimmetrikus, partneri kapcsolattá alakítani, ahol a kommunikáció könnyedé és kétirányúvá válhat. A képkártyákat szívesen színezik, rakják sorrendbe a gyerekek, és segítségével könnyen és örömmel mesélik újra a történetet, vagy dramatizálják, eljátsszák. A videómegosztó segítségével más korosztályokat is elértek, konfirmandusoktól, fiataloktól, az ő felnőtt családtagjaitól pozitív visszajelzések sokasága érkezett. Nemcsak bibliai, hanem egyháztörténeti, egyházismereti, református és magyar öntudatukat és önismeretüket segítő foglalkozások alapja is lehet a papírszínház.

A történetek elkészítése időigényes, egyedüli alkalmazása a megszokás szokásába vezetne, ezért Blanár Gabriella az egyházi és a naptári év kitüntetett alkalmainak ünnepi fényét emeli ezzel a gyülekezeti hittanoktatásban. Beszélgetéseinkben többször aláhúzta, hogy a napi helyzet, az aktuális történések adják, melyik történet szólítja meg, melyikből lesz papírszínház, és hogyan. Jó példa erre a 10 leprás története, amelyet a szájmászk használata és a Covid-járvány aktualitása formált olyanná, amely az itt és most kérdéseire felel. A síkban látott kép kiterjesztése, az átélt félelmek és bizonytalanságok keretbe foglalása lehetőséget adott és elkülönített időt teremtett arra is, hogy a résztvevők önmagukról, átéléseikről is megnyilatkozzanak. A kamishibai feladata ugyanis nem a szórakoztatás és a katechetikai alkalom színesítése. Sokkal inkább a gondolatébresztés, egyéni megnyilvánulások ösztönzése, alkotóképesség aktivizálása, alkalomteremtés a párbeszédre, érzelmek, érzések kifejezésére, átélésére, és a belehelyezkedés felkészülésének feldolgozására.

Konklúzió

A nemzetközi oktatási gyakorlatban az önálló szövegalkotás, nyelvi kompetenciák fejlesztése és a művészeti nevelés területén számtalan helyen használják a japán papírszínházat. Elképzelhetőnek és megvalósíthatónak tartom, hogy református iskolákban, művészeti iskolákban, gyülekezeti táborokban nagyobb volumenű projektfeladatként vallásos témájú történeteket alkossanak vagy dolgozzanak fel a gyerekek közösen vagy egyénileg. Minden művészi megoldásban a gyermekek saját verbális megoldásai, megértett üzenete, vizuális nyelve és megoldásai mani-

fesztálódhatnak.²⁸ A katechézisben a kamishibai újszerű használatánál a felvidéki lelkésznrő erre nézve is tett kísérletet biztató eredménnyel. Előre mutató módszer-tani kísérletei bátorítóan hatnak a hittanoktatás megújításán és élővé tételén munkálkodóknak, köztük nekem is.

A gyülekezeti ifjúsági csoportok, református középiskolák kamaszainak útke-resésében a szociális, egzisztenciális és társadalmi kérdések vitaindítója lehet egy-egy bibliai²⁹ vagy profán³⁰ papírszínház-történet. A játék mint legfőbb tevékeny-ségi forma, a mesékre, történetekre való nyitottság, a rajzolás mint az önkifejezési forma vitathatatlanul az óvodáskor jellemzői. Művészek és pedagógusok egyetér-tenek abban, hogy alapvető szerepén, a mesemondáson kívül a kamishibai fejlesztő hatását kiterjeszti minden óvodai oktatási-nevelési (mozgás, alkotó tevékeny-ség, anyanyelv, környezet megismerése, matematika, logika, zene, értelmi, érzelmi, akarati, morális, fegyelem, figyelem) területre.³¹ Úgy gondolom, hogy ezeken túl az egyházi fenntartású óvodák nevelési tevékenységébe integrált hitre nevelésben egyedi, aktív, interaktív és kreatív szerepet tölthet be a papírszínház úgy az óvodai foglalkozásokon, mint az ünnepek megélésben. Végezetül azt is meg kell jegyez-ni, a hittanoktatók, óvodapedagógusok a papírszínház használatával bővíthetik oktató-nevelő munkájuk repertoárját (új munkaformák alkalmazása, új tapasztalatszerzés, gyermekekkel való jobb interakció kialakítása), segítségével jobban megismerhetik, serkenthetik, illetve fejleszthetik a gyermekek képességeit és a bennük rejlő potenciált.

²⁸ LIKAR, Igor: Kamishibai Pictures Tales, A Narration that Sees and an Image that Hears Imagination (of an Another), How Sensuary Impressions Coplay on the Stage of Imagination, in ČEPELJNIK: i. m., 79–84.

²⁹ Például SIGG, Stephan: *Via Lucis, der Lichtweg*, München, Don Bosco, [é. n.], URL: <https://www.donbosco-medien.de/via-lucis-der-lichtweg-kamishibai-bildkartenset/t-88/2338> Utolsó letöltés: 2022. 01. 13.

³⁰ PL. KÁRPÁTI Tibor: *Valentin, Két szerelmes történet*, Budapest, Csimota, [é. n.]; Lásd *Valentin Két szerelmes történet* (Papírszínház-mese Ruff Julianna előadásában), URL: <https://www.youtube.com/watch?v=fTkdgvaOjk> Utolsó letöltés: 2022. 01. 13.; PAVLOFF, Franck: *Barna Hajnal*, Budapest, Csimota, [é. n.]; Lásd *Barna hajnal* (Papírszínház-mese Pechan Eszter előadásában) URL: https://www.youtube.com/watch?v=0st4w_so8h4 Utolsó letöltés: 2022. 01. 13

³¹ ULIC, Jovanka: Kamishibai and its Possibilities in an Integrated Approach to the Development of Skills in Preschool Children, in ČEPELJNIK: i. m., 216–224.

Fotó: Böszörményi Tamás;

A kép forrása: <http://reformata.sk/mutat/papirsinhaz-a-papnenivel/?flavour=full>

FÜGGELÉK

- 2020.04.10. Papírszínház a papnéivel: Feketepéntek <https://www.youtube.com/watch?v=mpuBYh-sppcU>
- 2020.04.12. Papírszínház a papnéivel: SÍRás helyett öröm / húsvét <https://www.youtube.com/watch?v=IHesmaXAt8I&t=501s>
- 2020.04.19. Papírszínház a papnéivel: Amikor leesett a Tantusz! <https://www.youtube.com/watch?v=g3Nd45JjQYE&t=285s>
- 2020.05.03. Papírszínház a papnéivel: Szeretlek! Akarlak! <https://www.youtube.com/watch?v=J-BEwd4FMh5k>
- 2020.05.21. Papírszínház a papnéivel: Szervusz Nap! (ÁLDOZÓCSÜTÖRTÖK + PÜNKÖSD) <https://www.youtube.com/watch?v=HKhVx-RAr2U>
- 2020.10.31. Papírszínház a papnéivel: Kalapács, szög, lúdtoll - reformátusnak való! <https://www.youtube.com/watch?v=g3Nd45JjQYE&t=285s>
- 2020.11.16. Papírszínház a papnéivel: Szájmaszk vagy csengő <https://www.youtube.com/watch?v=1uYltXM-gZc&t=499s>
- 2020.12.06. Papírszínház a papnéivel: Meddig várjak még? (ADVENT) <https://www.youtube.com/watch?v=rOThEDp751o>
- 2020.12.06. Papírszínház a papnéivel: Nem az a 3 király! (KARÁCSONY) https://www.youtube.com/watch?v=o_uclyhbe3s
- 2021.02.14. Egy életem, egy vallásom / Népszámlálás 2021 <https://www.youtube.com/watch?v=sr-dpPMh98-8>
- 2021.03.12. Papírszínház a papnéivel: Ha majd nagy leszek (ESZTER 1.) https://www.youtube.com/watch?v=MZdUn_wmGIA